

UNESCO útmutató: a városi kutatás-mentés feladatai örökségvédelmi területeken

UNESCO guide: tasks of urban search and rescue in heritage protection areas

Dr. Hábermayer Tamás

Tolna Vármegyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság, igazgatóhelyettes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katasztrófavédelmi Intézet tanársegéd
Email: dr.habermayer.tamas@katved.gov.hu

ORCID: 0000-0002-6677-9163 

Bevezetés

A természeti katasztrófák közül a legrövidebb idő alatt a legnagyobb pusztító hatást a földrengés képes előidézni. A korai előre jelző rendszerek hatékonysága ilyen eseményeknél rendkívül alacsony, megelőzéssel befolyást gyakorolni a károkra vagy veszteségekre csak minimális mértékben lehet. Magyarországon 1763. június 28-án Komáromban olyan földrengés volt, amely 63 ember halálát és 279 épület összedőlését okozta. Jelenkori példaként a 2023. február 6-i törökországi földrengések a sokezer halálos áldozat mellett a II. században épült Gaziantep várát is lerombolták. Ezen eset azt mutatja, hogy az örökségvédelem alatt álló, a történelmet önmagukban és bennük számtalan művészeti alkotással őrző ingatlanok is veszélyben vannak. A különleges értékek mentésének fontosságáért, a művelési területen végzett értékóvó feladatok sikeréért az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) útmutatót adott a nemzetközi mentést végző városi kutató-mentő csapatok számára. A dokumentumot az ENSZ Nemzetközi Kutató-mentő Tanácsadó Csoport (INSARAG) szervezete elfogadta és valamennyi mentést végző mentőcsapat számára alkalmazásra ajánlotta.

Introduction

Among natural disasters, an earthquake can cause the greatest destruction in the shortest time. The effectiveness of early warning systems for such events is extremely low, and it is only possible to have a minimal influence on damages or losses through prevention. In Hungary, on June 28, 1763, an earthquake in Komárom caused the death of 63 people and the collapse of 279 buildings. As a current example, the earthquakes in Turkey on February 6, 2023, in addition to the many thousands of deaths, are part of the The Castle of Gaziantep, built in the 2th century, which was also destroyed. This case shows that properties under heritage protection, which preserve history in themselves and with countless works of art, are also at risk. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) has provided guidelines for urban search and rescue teams performing international rescues for the importance of saving special values and the success of value protection tasks in the operational area. The UN International Search and Rescue Advisory Group (INSARAG) accepted the document and recommended it for use by all rescue teams.

Kulcsszavak: földrengés, UNESCO,
INSARAG, örökségvédelem, értékmentés

Keywords: earthquake, UNESCO,
INSARAG, heritage protection, value saving

Az UNESCO útmutató és az alapvető jogi háttér

Az UNESCO különleges útmutatója az örökségvédelmi helyszíneken nyújt iránymutatást a városi kutatás-mentési feladatok szakszerű végrehajtásához. A dokumentum megalkotása során az INSARAG, az Egyesült Nemzetek Humanitárius Ügyeket Koordináló Hivatala (OCHA), az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO), valamint a Nemzetközi Központ a Kulturális Javak Megőrzésének és Restaurálásának Tanulmányaiért (ICCROM) működött közre, szoros kapcsolatban a Nemzetközi Kockázati Tudományos Bizottsággal (ICOMOS), annak török szervezetével (ICOMOS-ICORP), valamint az önkéntesekből álló GEA Kutató és Mentőcsapatával (GEASAR). Az elkészült anyag felülvizsgálatát az INSARAG Rugalmas reagálás munkacsoportjának tagjai és külsős örökségvédelmi szakértők hajtották végre, amelyet követően elkészült a végleges változat.¹

Az útmutató célja, hogy hatékonyá tegye a városi kutató-mentő csapatok és a kulturális örökség védelméért felelős hatóságok és szervezetek együttműködését olyan katasztrófa által sújtott területeken, ahol számos műemlék jellegű épület és különleges védelmet igénylő helyszín található. A dokumentum egyértelműsíti, hogy az életmentési feladatok végrehajtása mellett mennyire fontos az örökségvédelmi hatóságokkal történő együttműködés. A szakmai feladatok végzése ugyanis jelentős károk okozásával is járhat – ami akár a védelem alatt álló épületek vagy helyszínek, történelmi kincsek végleges megsemmisülését, visszafordíthatatlan károsodását okozhatja. Éppen ezért ilyen környezetben menteni csak úgy szabad, hogy a nemzeti hatóságokkal folyamatos egyeztetés történik, és az állandó szakfelügyelet biztosítása megvalósul.

A kulturális örökség védelmével kapcsolatos feladatok hazai és nemzetközi szinten is széles körben ismertek és számos jogszabály rögzíti az ezzel kapcsolatos feladatokat. Az 1954. évi Hágai Egyezményt [1] az 1957. évi 14. törvényerejű rendelet [2] hirdette ki Magyarországon. Ezt az 1954. évi Hágai Egyezmény Második kiegészítő jegyzőkönyvének [3] elfogadása és a magyar jogrendbe történő beemelése [4] követte. Részesei vagyunk továbbá az 1970. évi UNESCO Egyezménynek [5] [6], az 1995. évi UNIDROIT Egyezménynek [7] [8], a 2001. évi UNESCO [9] [10] és a 2017. évi Nikóziai Egyezménynek [11] [12] is. A hazai jogrend meghatározó szabályai között a kulturális örökség védelméről szóló törvényt [13], a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról [14], a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről szóló [15] törvényt, valamint az örökségvédelmi bírságról szóló [16] és a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló [17] kormányrendeleteket emelhetjük ki. A katasztrófák reális kockázata és felkészülési feladatok kapcsán kiemelten fontos továbbá a Sendai Keretrendszer által lefektetett reziliencia képességnövelés a 2015-2030-as időszakra, amely a nemzetek kulturális értékeinek védelmével külön is foglalkozik, a fontosságot megerősítve.

A városi kutató-mentő csapatok örökségvédelmi feladatai röviden

A városi kutató-mentő csapatok számára az UNESCO útmutató a tevékenységi ciklus kör használatával 5 fő időszakot különít el: felkészülés (preparedness), mobilizáció (mobilisation), műveletek (operations), demobilizáció (demobilisation) és küldetés után (post-mission). Az egyes időszakok örökségvédelemre vonatkozó feladatainak rövid összefoglalása a következő:

¹ Az anyag elkészítésében részt vettek és közreműködtek a különböző szervezetek részéről: Winston Chang; Aparna Tandon, Sophie Ibrahim, Dr. Zeynep Gül Ünal, Cem Behar, Jessica Doyle, Nevra Ertürk, Kadir Erkan, Mehmet Ünal, Bilgen Özbay, Zeynep Ece Atabay, Alessandra Macedonio, Paolo Vaccari, Paul Baxter, Jing wang, Ciro Bolognese, Gary Foo, Zeynep Gul Unal, Ahmet Turunc, Ahmad Abdullah Al Kuwari, John Dumstick, John Cawcutt.

Felkészülés időszaka

- Célszerű a saját mentőcsapat számára különleges képességeket kialakítani az örökségvédelmi feladatokhoz. Ezt leginkább a tagok képzésével, vagy szakember teljes értékű taggá tételével lehet megvalósítani. Az első esetre 3 fő képzéstípust célszerű elkülöníteni és végrehajtani (1. örökségvédelmi helyszínek felismerése képzés, 2. statikus mérnöki speciális felkészítés a védett épületek kapcsán, 3. Kommunikációs képzés – hatékony kapcsolatfelvétel és együttműködés az örökségvédelmi hatóságokkal).
- Bármely küldetés megkezdése előtt előzetesen tájékozódni kell a pontos bevetési helyszínről. Az ismeretek birtokában már előre célszerű felderíteni a várható helyszíneket, majd örökségvédelmi szempontból szakemberrel elemezni célszerű azokat.
- A Virtuális Helyszíni Műveletirányító Központban (Virtual OSOCC, VOSOCC) a feltárt eredményeket rögzíteni kell és meg kell osztani azokat más mentőcsapatokkal.
- Lehetőség szerint még ebben az időszakban a felkészülési és mentés – előkészítési, kulturális javak elsősegélynyújtási (cultural heritage first aid)² feladatokat egyeztetni kell a helyi katasztrófavédelmi (Local Emergency Management Authorities, LEMA) és örökségvédelmi (Cultural Ministries, Heritage Departments and Authorities, CHA) szervezetek, hatóságok bevonásával.

Mobilizáció időszaka

- Folyamatosan történik a Virtuális Helyszíni Műveletirányító Központban szereplő egyre növekvő mennyiségű adatok feldolgozása. A műveleti terv kialakításánál ezeket figyelembe kell venni, különös tekintettel az örökségvédelmi feladatokra, amelyek lehetőség szerint kapjanak önálló fejezetet a tervben.
- Legyen kapcsolatfelvétel a helyszíni örökségvédelmi hatóságokkal, ahonnan információt lehet kérni, illetve a csapat is tájékoztatást tud adni, ha pl. van saját ilyen szakfeladatokra képzett és használható tagja.
- Ha kiderül, hogy a kárterületen van ismert örökségvédelmi helyszín, akkor a saját csapatból célszerű legalább egy képzett szakembert rendelni külön az örökségvédelmi feladatokra (leginkább a statikus vagy építőmérnök végzettségűek közül), hogy már ebben az időszakban is előre tudjon készülni a várható feladatokra. Erről megérkezéskor az indító-fogadó központ (Reception/Departure Center) szakembereit is tájékoztatni szükséges.
- A LEMA által adott információkat a csapatnak fel kell dolgozni (kárterületen érintett örökségvédelmi helyszínek, domináns épületfajták és azok használati jellemzői, jelentős örökségvédelmi épületek és helyszínek, kulturális érzékenységgel kapcsolatos ismeretek), és fel kell készülni az ebből származó, következő időszaki feladatokra.

Műveletek időszaka

- **Ezen időszakban természetesen az emberi élet mentése mindenben elsőbbséget élvez, és ezt az örökségvédelmi feladatok nem hátráltathatják.** Ugyanakkor amint van rá lehetőség, ott ezen feladatok végzése is kiemelt fontossággal bír. Minden lépést, erre vonatkozó kérdéses döntést egyeztetni célszerű a LEMA képviselőivel.
- A kutató-mentő csapatnak ismernie kell a kijelölt kapcsolattartókat az örökségvédelmi feladatok miatt. Szükség lehet azonnali információra, különleges eljárásrendekre a mentési feladatok szakszerű és értékóvó végrehajtása kapcsán.

² A Kulturális Értékek Megőrzésének és Helyreállításának Nemzetközi Oktatási Központja (International Centre for Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, ICCROM) rendszeresen szervez képzéseket, amelyeken ezt oktatják.

- A Virtuális Helyszíni Műveletirányító Központba érkező új adatokat folyamatosan fel kell dolgozni, és a műveleti eljárásrendet kiegészíteni a szükséges örökségvédelmi feladatokkal.
- Ezen időszakban is történjen kapcsolatfelvétel a helyszíni örökségvédelmi hatóságokkal, szükséges a csapat részéről a tájékoztatás adása, ha különleges helyszín érintett a mentésben. Azonnali megkeresés szükséges, amikor egy ilyen helyszínen a feladat végrehajtása jelentős károkozással jár (de a sürgős életmentési feladatok végrehajtását ez nem befolyásolhatja).
- A szektorizációs térképeken az örökségvédelmi területeket, azok határait jól felismerhetően jelölni szükséges.
- A felderítési, kutatás-mentési feladatok megkezdése előtt és után szükséges fotó-dokumentációt készíteni a fellelt állapotokról. Ezen képeket a demobilizációs fázisban meg kell osztani a LEMA-val.
- Amikor a kutatási-mentési fázis véget ér, akkor szükséges az UNESCO útmutató 2. mellékletében található jelölést látható módon kitenni, hogy más csapatok ne ismételjék meg a kutató-mentő feladatokat, amelyek tovább ronthatják az épület vagy helyszín állapotát.



1. kép Városi kutató-mentő csapat felderítés közben értékmentési tevékenységet végez (Forrás: AI, ChatGpt)

Demobilizáció:

- Ezen időszakban a kutató-mentő csapatnak meg kell osztania minden eddig összegyűjtött fontos információt a többi csapattal.

- Fel kell készülni arra, hogy a szakértelemmel rendelkező csapattag felkérést kaphat a LEMA-n keresztül, hogy maradjon tovább és segítsen a kulturális értékek mentésében továbbra is.
- Felkérés esetén a kutató-mentő csapat segítséget nyújthat a kulturális értékek biztonságos helyre juttatásában.

Küldetés után

- Utójelentést kell készíteni, amelyben részletezni kell az elvégzett örökségvédelemmel kapcsolatos feladatokat.
- A küldetés során szerzett tapasztalatokat össze kell gyűjteni, majd előremutató következtetéseket kell tenni, amelyek a mentőcsapat fejlesztését szolgálják.

Összefoglalás és következtetés

Az UNESCO által kiadott útmutató azt mutatja be, hogy a földrengés kutatás-mentési feladatokhoz hasonlóan az örökségvédelmi feladatok is különleges szakértelmet igényelnek a mentőcsapatoktól. Célszerű és indokolt már a felkészülésben felvenni a kapcsolatot a nemzeti örökségvédelmi hatóságokkal és csapattagokat kijelölni arra, hogy az útmutató szerinti képzések elvégzésével később képesek legyenek az ezzel kapcsolatos feladatokat elvégezni. A mentendő kulturális javak ugyanis a legtöbb esetben az emberiség kincseinek tekinthetők, amelyből egy-egy megsemmisülése kárértékében felbecsülhetetlen, eszmei értékében pótolhatatlan.

Irodalomjegyzék

- [1] 1954. évi Hágai Egyezmény A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló [Online]. Elérhetőség: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-1954> (2024.10.15.)
- [2] 1957. évi 14. törvényerejű rendelet A kulturális értékek védelméről háborús konfliktus esetén A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (kulturális javak háború idején megszállott területekről való kivitelének tárgyában) kihirdetéséről [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/1957-14-10-00> (2024.10.15.)
- [3] 1954. évi Hágai Egyezmény A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második Kiegészítő Jegyzőkönyv [Online]. Elérhetőség: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000130696> (2024.10.15.)
- [4] 2006. évi XXIX. törvény A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény Második kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről és a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2006-29-00-00> (2024.10.15.)
- [5] 1970. évi UNESCO Egyezmény A kulturális javak jogtalan behozatala, kivitele és tulajdon jogtalan átruházásának megakadályozásáról [Online]. Elérhetőség: <https://www.unesco.org/en/node/66148> (2024.10.15.)
- [6] 1979. évi 2. törvényerejű rendelet a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által Párizsban az 1970. évi november hó 14. napján elfogadott Egyezmény kihirdetéséről [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/1979-2-10-00> (2024.10.15.)
- [7] 1995. UNIDROIT Egyezmény Lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadása, [Online]. Elérhetőség:

- <https://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention/>
(2024.10.15.)
- [8] 2001. évi XXVIII. törvény A lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt UNIDROIT Egyezmény kihirdetéséről [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2001-28-00-00> (2024.10.15.)
- [9] 2001. évi UNESCO Egyezmény A vízalatti kulturális örökségek védelme, Párizs, 2001. november 2. [Online]. Elérhetőség: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-underwater-cultural-heritage?hub=412> (2024.10.15.)
- [10] 2014. évi IX. törvény A víz alatti kulturális örökség védelméről szóló UNESCO Egyezmény kihirdetéséről [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2014-9-00-00> (2024.10.15.)
- [11] Európa Tanács 2017. évi Nikóziái Egyezmény Kulturális örökséggel kapcsolatos bűncselekmények, Nikózia, 2017. november 19. [Online]. Elérhetőség: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=221> (2024.10.15.)
- [12] 2021. évi CXXV. törvény Az Európa Tanács kulturális örökséggel kapcsolatos bűncselekményekről szóló, Nikóziában, 2017. május 19-én kelt egyezménye kihirdetéséről [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-125-00-00> (2024.10.15.)
- [13] 2001. évi LXIV. törvény A kulturális örökség védelméről [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2001-64-00-00> (2024.10.15.)
- [14] 2001. évi LXXX. törvény A jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2001-80-00-00> (2024.10.15.)
- [15] 2012. évi XCV. törvény A kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-95-00-00> (2024.10.15.)
- [16] 191/2001. (X.18.) Korm. rendelet Az örökségvédelmi bírságról [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2006-29-00-00> (2024.10.15.)
- [17] 68/2018. (IV.09.) Korm. rendelet A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2018-68-20-22> (2024.10.15.)